Наталія Шеленкова,
кандидатка психологічних наук,
доцентка, доцентка кафедри психології,
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,
Демуцька Яна,
здобувачка вищої освіти
факультету соціальної та психологічної освіти,
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ЗВО

Адаптаційний потенціал реалізується комплексом саморегулюючих процесів, що ґрунтуються на відповідних вроджених і набутих психофізіологічних та психологічних механізмах, та визначається різними чинниками: об'єктивними, або зовнішніми, до яких належать характеристики середовища, умови діяльності; і суб'єктивними, або внутрішніми, що становлять індивідуально-психологічні властивості особистості, особливості її актуального стану.

З точки зору соціальної обумовленості психічного, поведінка людини, включаючи адаптацію, обумовлена не лише суб'єктивними психологічними чинниками, а й багатьма іншими: соціально-психологічними, соціальними.

О.М. Кокун виділяє дві групи чинників, що впливають на успішність адаптації: суб'єктивні фактори та фактори середовища. До першої групи належить вік, стать, фізіологічні й психологічні характеристики людини; до другої − умови праці, режим і характер діяльності, особливості соціального оточення [4].

За визначення І.В. Медвєдєва, соціальні чинники зумовлені типом діяльності та соціальних завдань, що стоять перед особистістю. А внутрішні

умови, що виконуються − це стан процесів, що впливають на виконання діяльності та забезпечують адаптацію. Ці групи чинників (детермінантів) адаптаційного процесу євзаємопов'язаними [3].

Розглядаючи адаптацію особистості, нами були відокремлені процеси, що відбуваються на різних рівнях організації людини як системи. Так, окреме місце в досліджуваній літературі належить особливостям адаптації на рівнях «біологічний організм − біологічне середовище» і «особистість − соціальне середовище», з якого за визначенням Н.Н. Мельникової, до соціально-психологічної адаптації належить лише останнє.

Проведений аналіз Т.В. Алексєєвою основних характеристик та факторів адаптації студентів, що дозволив на його основі визначити критерії адаптації – об'єктивні та суб'єктивні, й чинники адаптації – соціальні та особистісні [1, с.4].

Цю думку продовжує В.А. Татенко, який наголошує на тому, що «соціальне оточення відіграє роль зовнішніх чинників розвитку, але не детермінант, не причин власне психічного розвитку» [5].

Залежно від умов середовища процес адаптації може відбуватись по-різному. Ці умови розрізняються за ступенем вираження таких ознак як інтенсивність змін середовища і їх частота. У цьому контексті розрізняють адаптацію до екстремальнихумов, постійних та змінних умов.

Як правило, дослідження соціально-психологічної адаптації зосереджені на вивченні взаємодії індивіда з конкретним рівнем соціального середовища.

Вступ до ЗВО пов'язаний для студента-першокурсника зі зміною соціального середовища. Соціальна адаптація містить у собі як предметну сторону (залучення довизначених видів діяльності), так і соціально-психологічну (пристосування до новогоколективу) [2].

Ґрунтовні дослідження психо-соціальних чинників адаптації молодої людинидо навчання у ЗВО та майбутньої професії здійснені В.П. Казміренком [2]. В основу розробленої дослідником програми були покладені результати комплексного аналізу психологічних закономірностей студентського віку та чинників, що зумовлюють соціально-психологічні виміри адаптації студента у

ЗВО. Дослідник зосередився на чотирьох сферах, у які занурюється студентська особистість. Ці сфери мають свої закони і вимоги, свої правила гри [2, с.78].

Першим чинником впливу на процес адаптації є нове навчальне середовище або нове організаційне середовище навчальної діяльності. Молодій людині важливо пристосуватись до умов та вимог закладів вищої освіти, до самостійної організації своєї учіннєвої діяльності, засвоїти правила життя середовища ЗВО, обов'язки рольової поведінки і відповідальності.

Другим чинником є нове соціально-психологічне середовище, що зумовлює стиль особистісної соціальної поведінки. Воно створює нове коло спілкування та впливає на процес побудови стосунків і взаємин, організацію особистого життя в студентському середовищі. Саме на цьому рівні найповніше реалізується соціально- психологічна адаптація, як активне чи пасивне пристосування до студентського середовища. Основними параметрами цієї сфери є готовність та пристосування до організації особистого життя у вузівському середовищі, включення в інтеграційні процеси студентської групи, ідентифікація з студентськими традиціями, нормами та ритуалами поведінки.

До третього чинника належить новий інформаційний, когнітивний і дидактичний простір, на базі якого формуються пізнавальні інтереси та когнітивна мотивація, реалізується готовність до засвоєння знань, умінь та навичок. Тут проявляється інтелектуально-дидактична та пізнавально-інформаційна адаптація до навчання у ЗВО за обраною сферою знань і фахом. Під дією цього чинника відбувається пристосування особистості до інтенсивної інтелектуально-пізнавальної праці, готовність до самоорганізації та прийняття змісту знань у відповідності до очікувань.

Образ майбутньої професії виступає четвертим соціальним чинником, який впливає на становлення нової системи соціальних цінностей та сприяє розвитку професіоналізму. На цьому рівні реалізується соціально-фахова адаптація, як прийняття вимог до майбутньої професійної діяльності.

Описані чинники здійснюють як позитивний, так і негативний вплив на процес адаптації молоді. Це залежить, насамперед, від психологічних

особливостей особистості. Адже пояснення особистості включає розуміння її як сукупності внутрішніх умов, через які трансформуються усі зовнішні впливи. Тому, в програмі свого дослідження автор враховує психологічний і соціальний характер чинників адаптації.

Отже, позитивний вплив соціально-психологічних чинників на процес адаптації студентської молоді містить в собі стимулюючий до діяльності показник, відповідно, негативні чинники гальмують продуктивну реалізацію діяльності.

Список використаних джерел

1. Алексєєва Т.В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів донавчання у вищому навчальному закладі: автореферат дисертації на здоб. наук. ступ.канд. псих. наук: спец. 19.00.01; Київський національний університет ім. Т. Шевченка/ Т.В. Алексєєва. К., 2004. 20с.

2. Казміренко В.П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молодої людини до навчання у ЗВО та майбутньої професії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №6. С.76-78.

3. Карамушка Л.М. Соціально-демографічні чинники оцінки ролі навчання в аспірантурі для економічної соціалізації аспірантів. *Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія* / за ред. С.Д. Максименка. К. : Вид -во «А.С.К.», 2010. Т. 1. Ч.29. С.62-68.

4. Кокун О.М. Психофізіологія : навчальний посібник для студ. вузів / О. М. Кокун. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.

5. Татенко В.А. Субъект психической активности: природа, функции развития. *Психология субъективной активности личности*. Киев: Институт психологии АПН Украины, 1993. С. 91-93.